

STUDIA ORIENTALIA
EDIDIT SOCIETAS ORIENTALIS FENNICA

XXV:1

TÜRKISCHE MISZELLEN

VON
MARTTI RÄSÄNEN

HELSINKI 1960

I

DIE VOKALLÄGEN DER ERSTEN SILBE IM TÜRKMENISCHEN

Im J. 1939 veröffentlichte ich in FUF 24 einen Artikel »Über die langen vokale der türkischen lehnwörter im ungarischen«, bei der ich die schon bekannten Vokallängen im Jakutischen sowie die bis dahin unbekanntem Längen im Türkmenischen benutzte. Die letzteren konnte ich dem 1929 in Aşyabāt erschienenen russisch-türkmenischen Wörterbuch von A. Alijiv und K. Bōrijif entnehmen, das mir vor einigen Jahren in die Hände gekommen war. Dieses Wb. mit türkmenischen Wörtern in lateinischer Schrift war dadurch merkwürdig, dass darin die langen Vokallaute durch zwei Vokale bezeichnet waren (wie in der finnischen Literatursprache). Bei meiner Arbeit sammelte ich möglichst viele türkmenische Wörter mit langen Vokalen, welche Wörter mit den langvokalischen (einsilbigen) jakutischen Entsprechungen auffallend übereinstimmten. Diese Erscheinung wurde etwa zu gleicher Zeit auch von einigen anderen Forschern beobachtet, die ich in meiner Lautgeschichte (StO 15: 65) genannt habe. Meine Wörtersammlung habe ich bis jetzt unveröffentlicht gelassen, da ich ein neues t ü r k m e n i s c h - r u s s i s c h e s Wb. erwartete, in dem die langen Vokale auch angegeben wären.

Meine Erwartung erwies sich als vergeblich. Im Mai des Jahres 1930 wurde für die türkmenische Literatursprache in einer Konferenz die kyrillische Schrift angenommen, worin die Vokallängen n i c h t bezeichnet werden, was ja eine offenbare Verschlechterung der Sache bedeutet. Ein recht grosses russisch-türkmenisches Wb. unter Redaktion von Prof. N. A. Baskakov und Doz. M. J. Hamzajev ist publiziert (Moskva 1956; 880 Seiten in Oktav), aber zu meiner grossen Enttäuschung ohne Vokallängen.

Da ich bei meiner etymologischen Arbeit bemerkt habe, dass die ursprünglichen Vokallängen für die Etymologisierung durchaus

wichtig sind und dass die Unsicherheit über diese zu falschen Resultaten führen kann, erlaube ich mir jetzt — nach mehr als 20 Jahren — meine Verzeichnisse der türkmenischen Wörter mit langen Vokalen, mit etymologischen Hinweisen versehen, zu veröffentlichen.

Da die Wörter in dem russisch-türkmenischen Wb. von Alijiv — Bōrijif — das übrigens eine Rarität ist — natürlich nach dem russischen Alphabet geordnet sind, zeichne ich die türkmenischen Wörter der Kontrolle halber mit ihren russischen Übersetzungen auf. Die deutschen Bedeutungen erscheinen bei den etymologischen Erklärungen.

Von der anderen benutzten Literatur erwähne ich:

L. Ligeti, Les voyelles longues en turc, JA Avril-juin 1938: 177—204 (hier abgekürzt: Lig.)

N. K. Dmitrijev, Долгие гласные в туркменском языке. Исслед. по сравн. грамм. тюркских языков, I. Фонетика, Moskau 1955: 182—191 (verkürzt: Dm.).

Ich finde in der Schrift von K. Thomsen »The closed »e« in Turkish», Acta Orientalia 22: 153, Havniæ 1957, dass der Verfasser die urspr. Länge des *ä* (und die Kürze des *é*) vermutet. Also dasselbe Verhältnis, wie in der ung. Literatursprache: *kěz* 'Hand' ~ *káz-ä*. Jedoch vom trkm. Standpunkt sind die, freilich geringen, Längen des *ä*-Vokals zu beachten. Wie wäre anders trkm. *bāš* 'fünf' gegenüber jak. *biäs*, altbolg. *biäl-em* zu verstehen?

Ligeti leitet in dem erwähnten Werk viele der alten Längen aus Diphthongen her. Freilich sind von den Diphthongen lange Vokale schon in den alten Quellen vorhanden, z.B. *tōn* 'Kleid' < Sak. *thauna*, aber dies erschüttert m.E. nicht die Theorie, dass es in der altaischen und der uralaltaischen Ursprache neben den kurzen Vokalen auch lange gegeben hat.

Die Vokallängen in den jüngeren arabischen und persischen Lehnwörtern, die sonst im trkm. besser als in den anderen Türksprachen erhalten sind, habe ich hier ausser acht gelassen.

Helsinki, den 18. XI. 1959.

MARTTI RÄSÄNEN.

ā

āč 'голодный'; *āž-yk* 'голодать' ~ mtü. *āč* 'hungrig', jak. *ās* 'hungrig; hungern', krg. *ajš*, čuv. *viš'* 'hungern'; *viž'ā*, *vuz'ā* 'hungrig' ~ ? tung. *āč'in* 'nichts haben'.

āžy 'горький' ~ osm. *ažy*, jak. *asȳ*, čuv. *ǰüz'ə* 'sauer, beissend'.

āda 'остров' < **ātaγ* (LTS 160) ~ čuv. *ovā*, *uvā* id.

ādaš 'блуждать', 'sich irren' ~ ? uig. *ada*, br. *ādhā* 'Gefahr'.

ādyt 'шаг'; *āt-la* 'переступить' ~ osm. *ad* 'schreiten'; *ad-ym* 'Schritt', čuv. *ot*, *ut* 'schreiten'.

āy 'сваливаться', *āy-na* 'валяться' ~ mtü. *ayna* 'sich wälzen' usw.

āya 'старший брат' ~ čag. usw. *aka* < **āka*.

āyury 'боль', 'Schmerz' ~ jak. *yariy* 'leidend, krank' ~ čuv. *ǰrat* 'schmerzen'.

āyla 'плакать' ~ uig. usw. *ayla*, *ǰyyla* 'weinen'.

āj 'луна, месяц' ~ jak. *yj* 'Mond, Monat', čuv. *oj-āχ*, *uj-āχ* id.; Polowz. Wörterliste BARB 1911: 92 *aaī*.

āja : *el āja-sy* 'ладонь' ~ uig. usw. *aja* 'Handfläche' < alt.* *pāǰa*.

ājla-n 'об'ехать' ~ uig. *ajla* 'sich wenden'.

āk 'белый' ~ mtü. *āk* 'weiss', osm. *ak* ~ *ay-y* usw. Nach Menges < chin. **pāk* (AO 11: 19).

ākča 'деньга' ~ čuv. *oks'a*, *uks'a* < ? das Vorige.

āl 'алый'; *āl-basty* 'бес, кошмар' (= *kara-basty* id.) ~ mtü. *āl* 'orangefarbiger Brokat', jak. *āl uot* 'heiliges Feuer'.

āl-a 'вперед'; *ālnynda* 'передо-' ~ mtü. usw. *ālyn* 'Stirn; Vorderseite'.

āl-da 'надуть, обманывать' ~ mtü. *āl* 'List' usw.

ām 'dunkel', 'темный'.

- āṇ* 'понятие, сознание' ~ kaz. *aṇ* 'Auffassungskraft', čuv. *ān* 'Gedächtnis, Verstand'.
- ār* 'замаяться'; *hār-sal* 'небрежный' ~ uig. usw. *ar* 'müde werden'; osm. *haryn* 'ermüdet, stetisch (vom Pferd)', čag. *harun*, tar. *horun* id. ~ ung. *fár-ad*.
- āra* 'среда, межа' ~ jak. *āra* 'unterwegs'.
- ārd*, (Dm.) *ārt* 'зад'; *ārda* 'взад' ~ osm. *ard* 'hinter'.
- āš-a* 'через, сквозь', (Dm.) *āš* 'переваливаться' ~ jak. *ās* 'vorübergehen'.
- āt* 'имя'; *ād-a* 'проименовать' ~ mtü. *āt* 'Name', jak. *āt*, ?čuv. *jat* id. (Lig. 186).
- āv* 'охота' ~ uig. *ab*, *av* 'Jagd', mtü. *āv*, osm. *av*, *hov*, kmk. *hau*, blk. krč. kkir. *ū* ~ mong. *aba* < **pāba*.
- āvū* 'яд' ~ uig. usw. *ayu* 'Gift'.
- āz* 'малый, мало' ~ mtü. *āz* 'wenig', čuv. **or*, **ur* (> čer. ČLČ 167) ~ mong. *ar-aj*.
- āz* 'заблудиться, совращаться' ~ kzk. usw. *az* 'den Weg verlieren' ~ čuv. *or*, *ur* 'rasend werden' (ČLČ 168).
- āzyk* 'припасы, провианты' ~ jak. *ysyk* 'Wegekost' ~ kzk. usw. *azyk*.
- bāža* 'своjak' ~ otü. kaz. *baža* 'Mann der Schwester der Frau', osm. *bažanak* ~ čuv. *poz'ana*, *puž'ana* id.
- bā-γ* 'связка' ~ jak. *bya* 'Strick' ~ osm. usw. *bay* id. < uig. mtü. *ba* (liess: *bā*) 'anbinden'.
- bāya* : *kur-bāya* 'жаба' ~ jak. usw. *baγa*, *baka* 'Frosch'; aber trkm. *kur-baka* 'лягушка' < **bāka* (> ung. *béka*).
- bāj* 'богатый' ~ jak. *bāj* 'reich', atü. usw. *baj*; ~ čuv. *poj* 'reich werden; *poj-an* 'reich' ~ mong. *bajan* id.
- bāla* 'ребенок' ~ kzk. *bala* 'Kind'.
- bālyk* 'рыба' ~ jak. usw. *balyk* 'Fisch' ~ čuv. *polā*, *pulā* id.
- bār* 'есть, сущий'; *bār-ysy* 'все' (~ *barča* id.); *bār-la* 'контролировать, проверить'; *bār-lyk* 'природа' ~ jak. *bār* 'daseiend, dasein' ~ čuv. *por*, *pur* (Lig. 186).
- bāš* 'рана' ~ jak. *bās* 'Wunde', mtü. *bāš* (*baš*) id. (Lig. 187).
- [*bātyr* 'храбрец' < *baγatur*]

[*čādyr* 'шатер', 'шалаш' ~ ung. *šátor* < pers.]

čāy 'время', (Dm.) *čāk* ~ jak. *sax* 'Zeit', aber *sāyūha* 'zur Zeit', *sāya* 'gleich'.

čāya 'ребенок' ~ osm. *čaya* 'Kind, Kuchlein', čag. *čaka* 'Kind' < **čāka*.

čāj 'река' ~ čag. osm. *čaj* 'ein kleiner Fluss'.

čāj: *kyzyl č.* 'вызолотить', *kūmiš č.* 'высеребрить'.

čāl 'седой' ~ uig. usw. *čal* 'grau'. Dazu:

čāl 'кислое молоко'. Sem. vgl. finn. *harmaa* 'grau', Lönnerot *piimän harmaa* 'vattenblandad surmjölk'; osm. *čal* 'ein kleines Kamel', 'sauere, mit Wasser gemengte Kamelmilch'.

[*čānak* 'посуда' ~ mtü. čag. osm. *čanak* < *čīn-ajak*].

čāš 'сбиваться' ~ az. usw. *čaš* 'in Verlegenheit geraten'.

dāban 'ступня, набойка' ~ krm. usw. *taban* 'Sohle' ~ čuv. *tovan, tivan*, otü. *tapan* < **tāpan*.

dāy 'гора' ~ jak. *tya* 'Wald' ~ čuv. *tu* (*tāv-*) 'Anhöhe, Berg' (LTS 113).

dāja 'няня' ~ osm. *daja, taja* 'Amme' < **tāja*.

dālak 'селезонка, печень' ~ jak. *tāl* 'Milz' ~ kaz. usw. *talak* id.

dār 'тесный' ~ jak. *tār*, oir. usw. *tar* 'eng, schmal'.

dāš 'камень' ~ jak. *tās*, krg. *tajš*, čuv. *tšol, tšul* (Lig. 186).

dāt 'маковать, пробовать' ~ tel. usw. *tāt* 'Geschmack; probieren, kosten, schmecken'.

hāmyt 'хомут' ~ čuv. *χomšt* 'Kummet', kaz. usw. *kamyt* < mong. kalm. Pl. *χom-ud, χam-ud*; ung. *hám* (vgl. FUF 29: 200).

hātyn 'женщина, баба' ~ osm. *χatun* 'Frau, Ehefrau' < sogd. *χwātūn* (KSz 18: 120).

jābak 'вилы' ~ osm. *jaba, japa* 'zweizinkige Heugabel'.

jāban 'дикий' ~ krm. usw. *jaban* 'Ebene', 'Wildnis', kaz. *japan* < **jāpan* (LTS 172).

jāda 'томиться, утомлять' ~ oir. usw. *jada* 'nicht können' < mong. *jada* 'nicht im Stande sein'.

jāy 'масло, жир, сало' ~ jak. *sya* 'Fett', čuv. *s'u* (*s'âv*).

jāyryn 'лопатка' ~ jak. *saryn* 'Schulter', čuv. *s'orâm, s'urâm* 'Rücken', uig. *jaγur* ~ mong. *dagari* 'Schultergegend'.

- jāj* 'лук' ~ jak. *sā* 'Schusswaffe', čuv. *s'u* > ung. *íj*, *ív* 'Schießbogen' (JSFOu 38¹: 10).
- jāj-la* 'летовка' < *jāj* ~ jak. *saj*, otü. usw. *jaj* 'Sommer'.
- jāj* 'напахтать' ~ (>) osm. *jajyk* 'Butterschläger'.
- jājn* (*balyk*) 'сом' ~ osm. *jajn* 'Lachs', kaz. *žajyn* 'Lachs, 'сом', čuv. *šujān* 'Wels' ~ mong. *žajin*.
- jāl* 'грива' ~ oir. usw. *jal* 'Mähne', tar. *jāl*, *jajl* [jak. *siäl*, čuv. *šil-χε*].
- **jāl* : *jāl-la-v* 'наем' ~ kaz. usw. *jal* 'Miete'.
- jāla* 'лизать' ~ jak. *sala* 'lacken', čuv. *solla*, *šula*, < **jālyā*.
- jān* 'бок, сторона' ~ mtü. *jān*, oir. usw. *jan* 'Seite', čuv. *s'om* 'neben'.
- jāryš* 'липнуть' ~ jak. *sab* 'bedecken', čuv. *šivšs* 'anheften, ankleben'.
- jār* 'овраг, канал' ~ jak *sȳr* 'steiles Ufer, Berg', čuv. *širan* 'Ufer', oir. usw. *jar* 'steiles Ufer'. Dazu:
- jār* 'накалывать, разтерзать'; *jār-ym* 'половина'; *jār-ylk* 'отверстие' ~ oir. usw. *jar* 'zerspalten'; *jar-ym* 'Hälfte', čuv. *sor*, *šur* 'Hälfte'.
- jārdam* 'подмога' ~ bar. tüm. *yardam*, osm. *yardym* 'Hilfe'.
- jās* 'траур' ~ mtü. *jās* 'Schaden, Tod', uig. usw. *jas* 'Trauer' ~ > ung. *gyász* (BTLU 76).
- jāš* 'слеза' ~ mtü. *jāš* 'Träne', atü. usw. *jaš* 'Träne, feucht', čuv. *šol*, *šul* : *koš š.*, *kuš š.* Zu dem folg.
- jāš* 'молодой; возраст, отроч'; *jāš-a* 'жить' ~ mtü. *jāš* 'frisch; Kraut', atü. *jaš* 'frisch, jung; Lebensjahr', *jaš-a* 'leben', jak. *sās*.
- jāt* 'чужой' ~ mtü. *jāt* 'fremd', kaz. usw. *jat*.
- jāz* 'весна, лето' ~ mtü. *jāz* 'Frühling, Sommer', jak. *sās* 'Frühling', čuv. *sor*. Urtü. **nār* > ung. *nyár* (UJ 19: 100; Lig. 187).
- jāz* 'распрягаться, расстегиваться' ~ osm. usw. *jaz* 'aufbinden, auflösen'. ['fast tun'. Letzteres ~ jak. *sys* 'nahe daran sein'] ~ ? čuv. *šžran* 'schmelzen'.
- jāzyk* 'вина, грех' ~ atü. usw. *jazuk* 'Sünde' < **jāz*, **āz* ~ ? čuv. *šilāχ* 'Sünde' pro **šir-šχ*.
- jāvuz* 'лихой' ~ atü. *jabyz* 'schlecht', osm. *javyz*.
- kāba* 'окружать'; *kābaš* 'засада' ~ čag. *kaba*, kzk. *kama* [osm. *kapa* durch Anlehnung an *kap* 'greifen']

kābak 'тыква' ~ osm. kaz. usw. *kabak*, otü. *kapak* 'Kürpize'
(Ramst. SKE 183).

kābak 'веко' ~ uig. mtü. usw. *kabak*, čuv. *ховаχ* 'Augenlid' (LTS 171)
< **kāp* 'bedecken'.

kābar-ma 'шишка'; *kābar-t* 'пучить' ~ kaz. usw. *kabar* 'sich
erheben, anschwellen' ~ čuv. *χḗvar*.

kābyk 'кора' ~ krm. usw. *kabyk* 'Rinde', čuv. *ховаχ* (LTS 171)
< **kāp* 'bedecken'.

kājn : *k. ata* 'тесть', *k. ene* 'теща' ~ uig. *kadyn*, oir. usw. *kajn* 'die
Verwandten der Frau' > čuv. *χοί-, χυή-*.

kāl 'оставаться' ~ jak. *χāl*, čuv. *jol, jul*, IM. *kāl* (Lig. 187, LTS 69).

kān 'кровь' ~ mtü. *kān* 'Blut', jak. *χān*, čuv. *jon, jun* (Lig. 187,
LTS 69).

kān 'выспаться'; *oinār kān*; *kān-dys* 'утолять'; *kān-yš* 'убеждение'
~ kzk. usw. *kan* 'seinen Durst stillen, sich an etwas Genüge
tun, überzeugt sein'.

kānat 'крыло' ~ jak. *kynat* 'Flügel' ~ čuv. *sonat* id.

kār 'посуда, куль, чехол' ~ mtü. *kār* 'Schlauch, Gefäß', jak. *χā*
'Tasche, Futteral, Gehäuse'.

kār 'снег' ~ mtü. *kār*, jak. *χār* 'Schnee', čuv. *jor, jur* (Lig. 187).

kāsyk 'пах', ~ osm. *kasyk* 'Weichen', čuv. *χis, χiza* id.

kāš 'бровь' ~ mtü. *kāš*, jak. *χās* 'Augenbraue', čuv. **χol*, **χul*
(ČLČ 160; Lig. 187).

kāz 'гусь' ~ mtü. *kāz* 'Gans', jak. *χās*, čuv. *χor, χur* (Lig. 188).

kāzan 'котел', (Dm.) *gāzan* (aber *kazānyŋky* 'котельный') ~ čag.
kazyan, kazan, čuv. *χoran, χuran* ~ mo. *qarum*.

(Dm.) *māj* 'масло, сало' ~ özb. kmk. usw. *maj* 'Butter, Fett' ~ kor.
mai 'oil' ~ ? finn. *voi* 'Butter' usw.

māl 'товар' ~ osm. usw. *mal* 'Habe, Ware; Vieh', ar. *māl*.

pāj 'пай' ~ osm. kaz. *paj* 'Teil, Anteil' (> russ.) < ? pers.

sābyn 'мыло' ~ kar. *sapyn*, kaz. *sabyn* usw. < ar. < it. (ČLČ 209).

sālyum 'марево, мираж' ~ ? kzk. *salkyn* 'Luftzug bei grosser Hitze'.

sāman 'солома' ~ uig. usw. *saman* 'Stroh'.

sān 'число'; *sān-a* 'считать' ~ uig. *san* usw., jak. *ā-χ* 'zählen',
čuv. *som, sum* 'Zahl'; 'Rubel' (CAJ 1: 294).

- šān* 'ляжка' ~ čag. *san* 'Schenkel, Hinterfuss'.
sānč 'колоть' ~ atü. *sanč*, jak. *as* ~ *anīa-* 'stechen'.
sāry 'желтый' ~ uig. *saryy*, jak. *arayas*, čuv. *šorə*, *šurə* (Lig. 188).
sāsyk 'вон, смрад' ~ kom. usw. *sasy* 'stinken'.
sāv-čy 'сват' ~ čag. *sau-žī* 'Ehevermittlerin', kzk. *saušy* < uig.
sab 'Wort, Rede' ~ ung. *szó*.
sāz-ly 'тинистый'; *sāz-lyk* 'тина' ~ čag. usw. *saz* 'Sumpf', čuv.
šor, *šur* 'Morast' (> ung. *sár* BTLU 113).
sāzan (*bālyk*) 'сазан, карп' ~ osm. *sazan* 'Sasan, Karpfen'; altčuv.
**šaran* > russ. шаран 'junger Karpfen' (Vasmer, REW 3: 375).
šāna 'санки, салазки' < kzk. **šāna*, *šana* 'Schlitten' ~ kaz. *čana*,
čuv. *šona* (UAJ 25: 23).
tābak 'блюдо' ~ osm. usw. *tabak* 'Schüssel, Schale', kzk. *tajpak*,
sag. *tamak*, ~ kalm. *tāwū* id.
tāj 'поскользнуться, спалзывать' ~ čag. usw. *taj* 'ausgleiten'.
tāl 'гальник' ~ uig. usw. *tal* 'Weide'.
tāla 'грабить' ~ jak. *talā* 'rauben', kaz. usw. *tala* 'zerreißen, beißen',
čuv. *tola*, *tolla*, *tula* 'beißen'.
tām 'комната' ~ mtü. *tām* 'Wand, Mauer', osm. *dam* 'Dach' ~ kor.
tam (SKE 254) ~ ? ieur. lat. *domus* etc.
tāna 'теленок' ~ osm. *dana* 'Kalb', čuv. *tīna*, *tāna* 'zweijährige Färse'
(> ung. *tinó*, *tina*, *tinu*, BTLU 130) < ? av. *daenu* 'Kuh' (Munk.
AKE 597).
tāna 'ноздря' ~ leb. *tanak* 'das Innere der Nase', jak. *tanī* 'Nüstern',
čuv. *tona*, *tuna* 'Rüssel'.
taŋ 'чудной' ~ uig. mtü. *taŋ* 'Wunder', čuv. *təl-lən* 'sich wundern'.
tātu-lyk 'сплотчина' ~ čag. usw. *tatū* 'Einigkeit, Frieden'.

ō

- ōba* 'село, деревня' ~ mtü. (*oγuz*) *oba* 'Stamm', osm. usw. *oba*
'Filzjurte der Nomaden, Hütte aus Stein und Erde', krč. *oba*
'Grab', kar. 'Grabhügel' usw. ~ ? čuv. *jova*, *juba* 'Säule' (*j. tu* »am
40. Tage nach dem Todesfall die Gedächtnisfeier des Verstorbenen halten») < ? skr. *yūpa-h* 'Opfersäule'.

- oŕak* 'очар' ~ uig. mtü. usw. *oŕak* 'Feuerstelle, Herd', jak. *osoŕ* 'Kamin (> čuv. *vudŕaŕ*).
- oĵ* 'ложбина, котловина' ~ mtü. *oĵ* 'Vertiefung'. uig. *oj* 'Rohr', čag. usw. *oj* 'Loch, Grube, Niederung, Tal' [jak. *oj* 'kleines Wäldchen' < mong. *oj* 'Wald' ~ tung. *hōĵ* 'болото, тундра'].
- oĵ* 'долбить' ~ osm. usw. 'ausgraben, ausmeisseln', čuv. *oĵĵi, iĵa, oĵo* 'Meissel'.
- oĵ* 'мысль' ~ kzk. usw. *oj* 'Geist', uig. *od* 'Gedanke' (> *od-la* 'denken', Fakt. mtü. *od-ŕar* usw.) < **ođ*.
- oň* 'десять' ~ mtü. usw. *oň*, jak. *uon* 'zehn', čuv. *von, vonnâ, vun, vunnâ* (Lig. 190, MTS 78, 79).
- ot* 'огонь'; *ođyn* 'полено' ~ mtü. IM. *ot* 'Feuer', jak. *uot*, čuv. *voj, voj* 'Feuer', *vodâ* 'Brennholz' (Lig. 186).
- bōĵ-dak* 'холостой' ~ kzk. *boĵdak* 'Junggeselle; ein junges männliches Schaf', čuv. *puvek* 'Lamm (weibliches)' < čag. *boĵ* 'einzeln, alleinstehend'.
- bōĵyn* : *bōĵyna kâlmak* 'забеременеть' = *boĵaz bolmak* (*boĵn* 'шея', *boĵaz* 'горло') ~ jak. *mōĵ* (*mōňjoŕ*) 'Hals' (vgl. LTS 207).
- bōr* 'мел' ~ kzk. *bor* 'Kreide', čuv. *por, pur*.
- bōrč* 'заем, взаймы' ~ osm. usw. *borĵ* 'Schuld', tar. tur. *bōrčy* < sogd. *puwč* (KCSA 1, Erg. 5: 501).
- bōrlat* 'кумач' ~ kzk. *borlat* 'niedere Sorte von Kattun' <?
- čōry* 'раба, рабыня' ~ kar. T *čora* 'Arbeiter', kkir. *čor* 'ein niederer Sklave'.
- dōdak* 'губы' ~ osm. *dudak* 'Lippe', CC *toodac*, čuv. *toda, tuda*.
- dōly* 'град' ~ osm. *dolu* 'Hagel', jak. *tolon* id.
- dōly* 'полный' ~ ngd. *tōl*, jak. *tuol* 'voll werden', čuv. *tol, tul* (Lig. 190).
- dōn* 'халат' ~ mtü. IM. otü. *tōn* 'Kleid', čuv. *tom, tum* < sak. *thanna* (Lig. 190).
- dōr* 'гнедой', *kara d.* 'карый' ~ krm. *tor*, kzk. *toru* 'rotbraun', čuv. *torâ, turâ*.
- ĵōl* 'дорога' ~ mtü. IM. H. etc. *ĵōl* 'Weg', jak. *suol*, čuv. *sol, sul* (Lig. 190).
- ĵōn* 'тесать'; *ĵōn-yčka* 'щепка, стружка' ~ mtü. usw. *jon* 'schneiden, abhobeln', ? jak. *suor* id.

jōk 'нет' ~ *mtü*. IM. etc. *jōk* 'nicht, nein', jak. *suox*, čuv. *šok*, *šuk* (Lig. 190).

jōrya 'иноходец' ~ *mtü*. *joryya* 'Passgänger', čuv. *šārxa*, mong. *žiruga* (UJ 19: 101).

kōry 'оберегать, ограждать' ~ uig. *mtü*. *kory* 'umgeben, schützen' usw.

kōzya 'двигать' ~ čag. usw. *kozya* 'bewegen; erregen' (> čuv. *χoska-t*).

sōl 'левый' ~ *mtü*. *sōl* 'links', čag. usw. *sol* [čuv. *solaxaj* id. < mong.].

sōr 'сосать' ~ uig. usw. *sor* 'saugen'.

sōra 'спрашивать' ~ uig. usw. *sor*, *sora* 'fragen', čuv. *šjra* 'suchen'.

tōrym 'Камelfüllen' ~ *mtü*. *tōrum* (Menges).

(Dm.) *tōz* 'пыль' ~ *mtü*. IM. *tōz* 'Staub', ? čuv. *tār-gāš*, mong. *toyusun* (Lig. 199) < **togur-sun*.

ū.

ūč 'предел'; *ūžy* 'конец' ~ *mtü*. *ūč* 'Spitze', osm. az. *už*, čuv. *vas*, *vəšə* 'Ende' (Lig. 192, UAW 34).

(Dm.) *ūn* 'мука', (AB) *jer alma ūn-y* 'картофельная мука' (sonst AB *uvyn*) ~ *mtü*. *ūn*, *un* 'Mehl', čuv. *šān-əχ*, *šənəχ* id. (Lig. 192).

būγ 'пар' ~ osm. *buγu* 'Dampf, Rauch', kaz. *bū* id, čuv. *pu* (*pāv*-) 'Dunst, Dampf'.

būt 'бедро' ~ *mtü*. *būt* 'Schenkel', jak. *būt* 'Hüfte', az. *bud*.

būz 'лед' ~ *mtü*. *būz*, jak. *būs*, *mūs* 'Eis', čuv. *pār*, *pər* (Lig. 191).

(Dm.) *dūl* 'сторона кибитки' (AB) 'уголок'.

(Dm.) *dūš* 'около, мимо; окрестность', ~ *mtü*. *tūš* 'das Sichniederlassen, Zeit der Niederlassung; Gefährte, ebenbürtig; passend, gegenüberliegend', jak. *tuš* 'die gegenüber liegende Stelle', čuv. *təl*, *töl* 'Stelle, Platz, Sinn', *təl-t* 'grade gegenüber'.

dūš 'встретить' ~ uig. *mtü*. *tuš* 'treffen, begegnen, kzk. *tūšar* 'begegnend', jak. *tosuj* 'begegnen'.

dūz 'соль' ~ *mtü*. *tūz* 'Salz', jak. *tūs*, čuv. *tōvar* (> ? čer. *tār* 'Laugenwasser', Ramst. JSFOu 38¹: 18) (Lig. 192; mong. *dabu-sun*).

kūdyr-an 'яростный, остервенелый' ~ uig. *mtü*. kmk. blk. krč. *kutur* 'toll werden' usw., *kutu-z* 'Wild'.

kūr-y 'сухой' ~ uig. *kury, kuru*, jak. *kūr* 'trocken werden', čuv. *χâr*.
kūrt 'волк', (Dm.) id. 'червь' ~ osm. *kurt* 'Wolf', *kurt, kurd* 'Wurm',
 uig. usw. *kurt* 'Wurm'.
sūr 'серый' (*sur* 'серяк') ~ tob. usw. *sur* 'blaugrau', čuv. *sârâ* 'fahl,
 grau'; 'Hummel'.
tūy 'знамя, флаг' ~ mtü. *tūy* 'Trommel, Fahne' < chin.

ȳ

ȳz s. *iz*.

čyban 'чирей' ~ mtü. *čyban*, kkir. *čykan*, osm. *čyban*, čuv. *sâvan*
 'Geschwür'.

čybyk 'розга, рожка' ~ uig. usw. *čybyk* 'Rute'.

čybyn 'шершень' ~ čag. usw. *čibin* 'Fliege', krm. 'Biene'.

čyγ 'роса' (*čig* 'сырье', *čik* 'сырой') ~ osm. *čig*, mtü. *čyk*. jak. *sik*
 'Feuchtigkeit', kaz. *čyk*, mo. *čigig* (Lig. 187).

čylan 'бумажник'.

dȳn-al 'призатихнуть'; *dȳn-č* 'тыхоня, мирный' *dinč* 'смирно',
 ~ mtü. *tȳn* 'Atem; ruhig', jak. *tȳn* 'Atem, Seele', čuv. *tšam*
 'Atem, Leben' (mong. *čün-ar* > uig.) ~ ? tung. *tȳn* 'отпустить,
 освободить, пустить'.

kȳyγ 'кричать' ~ uig. *kykyr*, čuv. *jâχâr* 'rufen, einladen'. Onom.

kȳn 'ножны' ~ mtü. *kȳn* 'Scheide', jak. *kȳn*, čuv. *jənə* ~ mong. *kuj*
 (Lig. 188, LTS 205).

kȳn 'тяжкий, трудный, сложный'; *kȳn-a* 'побивать' ~ mtü. *kyn-a*
 'strafen', kaz. usw. *kyjyn*, čur. *χən* (altčuv. > ung. *kín* (BTLU 95).

(Dm.) *gȳr* 'серый' (масть коня) ~ mtü. osm. usw. *kyr* 'hellgrau'.

kȳrat 'коверкать, изуродивать' ~ kzk. *kyr-at* 'alles zerbrechen'
 < **kȳr* 'zerbrechen'.

kȳska 'короткий' ~ oir. usw. *kyska*, čuv. *kəskε, köskε* 'kurz' < **kȳs*
 'pressen', trkm. *kys* 'сжимать'.

kȳz 'дочь' ~ jak. *kȳs*, KB. özb. *kȳz*, čuv. *χər*.

sȳyγ 'свистать' ~ oir. *syγyγ*, čuv. *šâχâr* 'pfeifen'. Onom.

sȳm (*demir*) 'драт, проволока' ~ kzk. *sym*, čag. *sim*.

sȳn 'ломиться' ~ mtü. *sy-n* < *sy* 'zerbrechen'.

- (Dm.) *sĭn* 'наблюдание, испытание'; *sĭma* 'пытать, пробовать'
 ~ mtü. usw. *syna* 'versuchen' < kzk. *syn* 'Erfahrung'.
sĭpra 'гладить' ~ kom. kaz. *sypa* 'streichen, glätten'.
 (Dm.) *sĭr* 'сдирай, стричи'; *sĭr-ma* 'стрижка'.
sĭryk 'шест' ~ oir. usw. *syryk* 'Stange'.

ā

- ādik* 'сапог' ~ soj. *ēdek*, kkir. *ōjtük*, tura *ītik*, kaz. (Weil) *ītik*, čuv. *adâ* 'Stiefel; Geschirr' < **ātük* (ČLČ 117, LTS 160).
 (Dm.) *āk* 'добавок, заплата' ~ osm. *āk* 'Band, Verbindung, Fuge, Rand einer Narbe'; 'Kragen, Halsband'.
ār 'муж, мужчина' ~ uig. (brahmī) *hārā* 'Ehemann', jak. *ār*, čuv. *ar* (altbolg. > ung. *ér-dem* 'Verdienst'; fem. Demin. *är-kä* 'Liebling' (vgl. MTS 51—2 čuv. *ar-âm* 'Frau'), *Hārkä* 'Frau von Attila', gr. *ῥέξα* usw., germ. *Herche* usw. (Moravcsik, Byzantinoturcica 2: 154) ~ mong. *ere* 'Mann, männlich' < **pār(ā)* ~ ung. *fér-j* (UAW 7).
 (Dm.) *āt* 'шагай'; (AB) *ādim* neben *ādym* 'шаг' ~ osm. *ad* 'Schreiten'; *adym* 'Schritt'.
bār 'давать' ~ jak. *biär*, mtü. *bīr*, özb. *bēr*, *biär*, čuv. *par* usw. (Lig. 189).
bās 'пять' ~ krg. *bājš*, jak. *biäs*, altčuv. *biäl-em* 'der fünfte', čuv. *pil-lək* (Lig. 189).
 (Dm.) *čāk* 'граница', (A-B.) *āra-čāk* id. ~ kar. *čäk* 'Grenze' usw. *dāli* 'сумасшедший, помешанный' ~ mtü. *tälü*, osm. *dāli*, kaz. *tälä*.
dān 'отказываться, отречься' ~ osm. *dān* 'aufhören', ? uig. *tān* usw. 'umherirren'.
dār 'обычай, привычка'.
gāgir 'отрыгать' ~ osm. *g'äg'ir*, jak. *käyärt*, čuv. *kačâr* 'rülpsen'.
 Опом.
gāmi 'судно' ~ osm. *gāmi*, kaz. *kimä* (> čuv. *kimä* 'Kahn').
gār 'чучело' ('Vogelscheuche') ~ kklp. *kep* id., jak. *kiär* 'Form, Gestalt', altbolg. > ung. *kép* 'Bild', čuv. Ašm. *kap* 'объем, величина, вид, фигура; подобно' > čer. *kap* 'Körper' (LTS 131).

gātmen 'мотыка', ~ čuv. *katman* > čer. *katman* (ČLČ. 144, AASFB 27: 274) < ? *kärt-*.

gāviš 'жвачка'; *gāviše* 'жевать' ~ osm. *gāviš*, *gāvšä*, jak. *kābin*, čuv. *kavle* 'fortwährend kauen, wiederkauen' < mtü. *kāv* 'lange kauen' ~ mong. *kebi* (LTS 129).

kāj 'пробирать, пробрать', *kāje* 'бранить, порицать; *kājimě* 'замечание, выговор' ~ ? kzk. *keji* 'sich erzürnen'.

kākilik 'куропатка, чирок' ~ mtü. usw. *kāklīk* 'Rebhuhn'. (Dm.) *kāl* 'впадина, лужа'.

kān 'много, масса' ~ tür. usw. *kān* 'viel, sehr viel', jak. *kiän* 'украшение, краснота, важность'.

kāriž 'колодец'.

māš 'чечевица, маш', (Dm.) 'сорт бобов'.

māz (*bez*) 'железа' ~ osm. *bāz* 'Drüse', čuv. Asm. *par* 'Drüse' usw. (UAW 25). [*māz* kann auch einen Druckfehler haben: pro *mez*].

nāme (*ne*) 'что', (Dm.) *nāme* 'что, какой?'; *nāče* 'сколько' ~ tü. *ne* usw. (MTS 41—3).

(Dm.) *tā* 'отламывать, отпадать'.

tār 'пошиб', (Dm.) 'способ, прием'.

tāret 'кал'.

tārnāv 'жолоб'.

ī

ī 'кушать' ~ uig. mtü. *ji* 'essen', osm. *je*, jak. *siä*, čuv. *ši*.

īdet 'воспитывать' ~ ? jak. *it* 'ernähren, aufziehen; laden (ein Gewehr)' ~ ? čuv. *avārla* 'laden (ein Gewehr)'.

īge 'напилок' ~ jak. *igī* 'Feile', čuv. *jaca* 'glatt' (> čer. *jača*, *jäyü* 'kleine Säge' < **ākä*, *ēkä* 'feilen, glätten' (FUF 23: 106).

īk 'веретено' ~ tar. *ji-g*, osm. *ik* (dial. *iyu*) 'Spindel', čuv. *jəce* id. Zu *ī-š* ?

īl 'народ, страна'; *īl-či* 'посол' ~ mtü. *il* 'Herrschaft, Reich, Volk', osm. *el*, čuv. *jal* 'Dorf' [jak. *il* 'gutes Einverständnis', *il-žit* Bote' < mong.]

īl 'нацепляться, свешивать'; *īl-ik* 'пуговица' ~ jak. *il* 'anknüpfen, einhängen'; osm. *il-ik* 'Knopfloch, Knopföse'.

- (Dm.) *in* 'ширина' ~ uig. usw. *än*, kaz. *in* 'Breite', čuv. *an* < **än*
(> čer. votj.). -*η* in den Wolga-Sprachen durch Anlehnung an
tü. *kän*, *keη*, *kiη* 'breit'.
- in* 'нисходить' ~ uig. usw. *in* 'absteigen', jak. *än-ia* 'Abhang',
čuv. *an* 'sich hinunterlassen'.
- in-žik* 'голень, икры' (s.v. *нога*) ~ osm. *in-žik* 'Muskel am
Beine', tob. *jincik* 'Schienbein, голень' (vgl. UAW 24).
- ir* 'надоедать' ~ osm. *jir* 'Ekel empfinden', čuv. *jar* 'grinsen,
flennen'.
- ir* 'рано'; *ert-ir* 'завтра' ~ čag. osm. *är* 'am frühen Morgen, früh-
zeitig', (Lok.) uig. *ärtä*, *irtä* ~ mong. *erte*.
- iri* 'крупный' ~ krm. usw. *iri* 'gross, grobkörnig', osm. *iri*, *jiri*.
iriz 'намовозить'.
- iš* 'работа'; дело' ~ uig. usw. *iš* 'Arbeit; Sache', čuv. *aš* id.
- iš* 'плести, свить' ~ čag. usw. *äš*, kaz. *iš* 'zusammendrehen, fest-
drehen' ? < **ē*, vgl. *ik*.
- išik* 'дверь', ~ uig. *äšük* 'Tür', čuv. *aläk*.
- ü* 'водить' ~ osm. *jet* ~ *jede-*, jak. *siät*, čuv. *šavät* (V. Grønб. 61).
- iz* 'колея'; *iz-e* 'назад'; *iz-lä* 'искать' (*ȳz* 'след, стезя'; *ȳz-la*
'поискивать') ~ uig. usw. *iz* 'Spur', čuv. *jar* 'Spur; Streifen, Rand'.
- bil* 'талия, пояница'; *bil-e* 'спеленать' ~ mtü. *bil*, jak. *bil* 'Taille'.
- Vgl. čuv. *pijele* (Lig. 188).
- bir* 'eins' in *on bir* 'одиннадцать'; *bir-i-si* 'некий'; *bir-ik* 'обединять-
ся'; *üeden bir* 'треть' ~ mtü. *bir*, *bir*, jak. *bir*, čuv. *pər* (Lig. 188).
- bišik* 'колыбель' ~ mtü. *bišik* 'Wiege', kkir. *bēšik* usw. (altbolg.
> ung. *bölcsö*, BTLU 54) (Lig. 189).
- biz* 'бязь' ~ osm. usw. *bāz* 'Hanfgewebe', čuv. *pir*.
- biz* 'шило' ~ osm. usw. *biz* 'Ahle'; jak. *bi* 'Schneide' + **jez* 'Messing'
(LTS 134—5).
- čiš* 'вертел' ~ mtü. *šyš* 'Bratspiess' < **sīš* ~ tung. *silē* ~ finn.
säilä (LTS 175; UAW 10).
- čiš* 'набухать, прибухать'; *čiš* 'отек' < uig. mtü. *siš* 'anschwellen'
**sīš* ~ kor. *sili* 'Zahngeschwür' (SKE 235, LTS 175—6).
- dā* 'сказать' ~ mtü. usw. *tā*, koib. usw. *dā*, jak. *diā* 'sagen', čuv. *te*
(Lig. 190).

dīrek 'подпора' ~ uig. usw. *tirä* 'stützen', kaz. *təräk* 'Stütze' (> čuv. *tərek*), čuv. *tšarak* 'Stützpfahl'.

dīri 'живой' ~ atü. *tirig* 'Leben, lebendig', čuv. *tšəra*.

dīš 'зуб'; *dīšik* 'шершень' ~ mtü. *tīš*, *tīš* 'Zahn', jak. *tīs*, ? čuv. *šl* id. (Lig. 188).

dūt 'трепать, щепать' ~ mtü. *tūt* 'reißen', jak. *tūt*, tar. usw. *tit*.

dīz 'колено' ~ mtü. *tīz* 'Knie', IM *tīz*, *dīz*, čuv. *tšər-*, *tsər-*, altbolg. > ung. *tér-d* (Lig. 190).

gīč 'поздно', *gīč-e* 'ночь' ~ mtü. *kičä* 'Nacht', jak. *kiäsä* 'Abend', čuv. *kaš* 'Abend' (Lig. 189).

gīči 'зудеть' ~ jak. *kisyj* 'kratzen' ~ čuv. *kəz'ə* 'Krätze', kaz. *kyčy*.

gīη 'широкий' ~ mtü. *kiη* 'weit' ~ jak. *kiäη* 'breit', tar. usw. *käη*.

gīr 'лезть; заходить', *gīr-me* 'вход'; *gīriz* 'впускать' (*giriš* 'вход') ~ jak. *kīr* 'hineingehen', kaz. (> čuv.) *kər* (Lig. 189).

gīzle 'скрывать'; *giz-līn* 'тайно' ~ uig. mtü. *kiz-lä* 'verbergen', jak. *kis-tiä* < *kiz* 'Behälter'.

hīn (auch Dm.) 'нора, берлога' ~ jak. *īn* 'Grube, Keller', mtü.

jīn 'Höhle eines Tieres', kaz. *ōn* id. ~ ma. *un* 'Höhle, Hürde'

~ kor. (SKE 73) *īn* (nach Ramst. *ūn*).

sīl 'ливень, поток'; *suw sīl-i* 'паводок' ~ osm. *säl*, *sēl*, tar. kzk. kzk. *sājł* 'Eisgang'.

tīz 'скорый' (aber *tīz-iräk* 'живей') ~ osm. usw. *tüz* 'schnell', (>) čuv. *tšas*.

ō

ōč 'месть' ~ mtü. *ōč* 'Rache' [jak. *ös* 'Streit, Zank' = *ös* 'Rede' < *söz* od. < mong. *ös* 'Feindschaft, Hass, Rache'. Anders Németh, NyK 43: 314.]

ōde-v 'компензация' ~ uig. mtü. čag. *ötä* 'bezahlen'.

ōkin 'каяться' ~ uig. mtü. *ökün* 'bereuen', čag. *ögün*, kmk. *hökün*; čuv. *ügən* (< kaz.). < **hök-* (SKE. 215: *phugin*).

ōl, *hōl* 'мокрый' ~ mtü. *ōl*, jak. *üöl*, osm. *öl*, *höl* ~ kor. *phul* 'grass, herbs?', tung. *huli* 'the young years' (UJ 19: 101—3, SKE 215).

ōn-īm 'продукт, произведение', *ōn-īp čyk* 'призойти' ~ jak. *ūn* 'расти, всходить', ~ mtü. usw. *ōn* 'wachsen'.

- ör* 'плести' ~ az. (Or.) *hör*, (Starč.) *höre*, čag. jak. usw. *ör* 'flechten' ~ tung. (olča) *pori* 'плести сеть' ~ mong. (*h*)*är-gi* 'sich drehen' ~ ung. *per-eg* id. (UAW 44).
- ōri* 'выгон' ~ mtü. *ör* 'sich aufmachen (Schafherde auf die Weide)'.
ōrdek 'утка' ~ uig. usw. *ōrdäk* 'Ente', otü. *hördäk*, jak. *ōrdükän* ~ mong. (*h*)*ör* usw. ~ olča *puri* 'tauchen' (SKE 209, LTS 22).
- ōt* 'желчь' ~ mtü. *ōt* 'Galle', osm. *ōd*, *ōt*, čuv. *vat* (Lig. 195).
- ōz* 'сам' (aber *ōz-ek* 'сердцевина') ~ mtü. *ōz* 'Herz, Seele, selbst; Mark eines Baumes', jak. *üös* 'Mark eines Baumes', čuv. *var* 'Mitte; Bauch; das Innere eines Gegenstandes' ~ mong. *ōber* (Lig. 196, NyK 49: 239—).
- bōl* 'отделить'; *bōl-ek* 'часть' ~ čag. usw. *bōl* 'teilen, trennen', kaz. *bül* (> čuv. *pül*).
- bōri* 'волк' ~ atü. usw. *bōri*, jak. *börö* 'Wolf'.
- bōv*, *kara mōj* 'тарантул', *mō-ček* 'волк' ~ mtü. *bōg* 'eine Art Insekt' (Emre 65), osm. *bōjä*, *bōve*, *bōjü*, *bōžäk* usw. Sem. vgl. *kürt*.
- dōn* 'превращаться'; *dōnik* 'измена' ~ osm. *dōn* 'sich wenden', jak. *tōnün* 'umkehren, heimkehren'.
- dōr* 'взрыхлять', (Dm.) 'ковырять, потрошить, размешивать' ~ jak. (Böhtl.) *tüör* 'mit einem spitzen Instrument ausgraben', (Pek.) 'рыть', ? > ung. *tör*, *tör* 'brechen'.
- dōrt* 'четыре' ~ mtü. *tōrt*, jak. *tüörd*, čuv. *tšvadš* usw. (Lig. 191).
- dōš* 'грудь' ~ mtü. *tōš* (Br. *tüš!*) 'Brust', krg. *tōjš*, *dōjš*, tob. *tüš*, jak. *tüös* (Lig. 191).
- gōbek* 'пупок' ~ osm. *gōbäk*, čuv. *kšvava* 'Nabel' (Lig. 191).
- gōk* 'синий, зеленый; небо'; *gōger* 'посинеть' ~ mtü. *kōk*, jak. *küōχ* 'grün, blau', *kōγör* 'grün, blau werden', čuv. *kšvak* (altbolg. > ung. *kék*) (Lig. 190).
- gōl* 'узор'.
- kōl* 'озеро' ~ mtü. *kōl* 'See', jak. *küöl*, kaz. *kül* (> čuv.). (Lig. 190).
- kōn* 'кожа', (s.v. юфта) *gōn* ~ mtü. *kōn* 'ungegerbte Haut' usw. (Lig. 190).
- kōrik-ler* 'мехи' ~ IM. *kōrük*, jak. *küör-t* usw. ~ mong. *kögere* (Lig. 191).
- sōk* 'ругать' ~ mtü. IM. *sōk*, jak. *üöχ* (Lig. 191).

sōn 'потухать' ~ osm. *sōn*, *sōjün*, kmk. *sōn* 'verlöschen' (intr.)

> ung. *szűn* (UAW 42).

(Lig.) *sōz* 'mot' (AB *sōz* 'речь') ~ mtü. IM. usw. *sōz* 'Wort', jak. *ös* id. (Lig. 191).

üj anstatt **ü*.

čüjri 'гнить' ~ čag. *čüri*, *čiri* 'verfaulen', čuv. *sār*, *sör* id.

düjn 'вчера' (*tün* 'ночь' < kzk. usw. *tün* id.) ~ mtü. *tün* 'Abend, Nacht', jak. *tün* 'Nacht' (Lig. 192).

düjp 'дно, центр, глубь' ~ mtü. *tüb* 'Wurzel, Fundament, Grund, Abstammung', osm. *dip*, čuv. *təp*, *töp*.

(Dm.) *düjr* 'свертывать' ~ uig. mtü. usw. *tür* 'falten, aufhäufen', jak. *tür* 'zusammenrollen'.

düjš 'сон' ~ mtü. IM. özb. *tüş* 'Traum'; jak. *tül* id. čuv. *təl-ək*, *töl-ök* (Lig. 192).

güjč 'сила' ~ mtü. *küč*, jak. *kūs* 'Kraft', osm. *güž* ~ mong. *küč-ün*, *küči* (Lig. 192).

(Dm.) *güjl* (*gül*) 'связать четыре конечности ((например барану)' ~ tel. *kül* 'Hände und Füße binden', mtü. *kül-tür* 'die Füße des Pferdes binden lassen' ~ mong. *küli* 'binden, festbinden'.

güjt 'ждать' ~ jak. *küt* 'erwarten', čag. usw. *küt*, čuv. *kət*, *köt*.

güjz 'осень' ~ mtü. *küz* (pro: *küz*) 'Herbst', jak. *küs* id. (wird nicht dekliniert, statt dessen der Instr. *küs-ün*), čuv. *kər*, *kör*.

(Dm.) *süj* 'растягивать'.

süjt 'молоко' ~ mtü. IM *süt*, osm. az. *süd*, jak. *üt* (Lig. 192).

tüjs 'оттенок, масть, цвет', (Dm.) 'типичный, настоящий, именно, точь-в-точь' ~ čag. usw. *tüs* 'das Äussere, Farbe', čuv. *təs*, *tös*.

II. SARY γ -UIGURISCHES -z ALS ENTSPRECHUNG DES URTÜRK. *- δ .

(Beitrag zu meiner Lautgeschichte StO 15: 163)

Bekanntlich ist die Entwicklung des urtürk. - δ ein Kriterium für die Einteilung der tü. Sprachen in Gruppen: atü. uig. und ältere čag. Mundarten d (od. δ , in der arab. Schrift δ), otü. SW. NW j , ein grosser Teil der Hakas-Mundarten z , soj. d , jak. t , čuv. r . Desto merkwürdiger ist, dass das Überbleibsel der alten Uiguren im Kanču-Kreis von China, die sog. *saryγ-* od. »gelben« Uiguren (*sarö-yögür*), sich in dieser Hinsicht der Hakas-Gruppe anschliesst.

Während seiner Expedition durch China im Jahre 1906-8 besuchte unser Feldmarschall C. G. E. Mannerheim (damaliger Oberst in der russischen Armee) u.a. die gelben Uiguren (und ihre Nachbarn, die mongolisch sprechenden »shera yögurs«) und veröffentlichte seine anthropologischen, ethnologischen u.a. Beobachtungen in seinem Buch »A visit to the Sarö and Shera yogurs« (JSFOu 27²), sowie eine kurze Wörterliste von diesen Sprachen. — In diesem Wörterverzeichnis kommen auch ein paar türkische *- δ - Wörter in der Form mit z vor (*izer* 'Sattel' und *azak* 'Fuss').

Nach Mannerheim untersuchte der neulich verstorbene russische Turkolog Prof. S. E. Malov die gelben Uiguren in den Jahren 1909-11 und 1913-15. Als Resultat seiner langwierigen Studienreisen veröffentlichte er ein ziemlich grosses Wörterbuch dieser interessanten Sprache (»Jazyk žoltych ujurov«, Alma-Ata 1957).

Aus dem Wb. von Malov geht deutlich hervor, dass die jetzige *saryγ-*uigurische Sprache folgerichtig z hat, wo man im urtürk. *- δ erwartet. Für mein etymologisches Wörterbuch habe ich in diesem Wb. folgende Wortartikel gefunden:

azak 'Fuss' ~ uig. soj. *adək*, mtü. *adək*, otü. SW NW *ajak*, hak. *azak*, jak. *ataχ*, čuv. *ora*, *ura*.

- azyγr* 'Hengst' ~ uig. *adyγr*, mtü. *adγyr*, SW. NW. *ajγyr*, hak. *askyr*, *aksyr*, jak. *atȳr*.
- azyr* 'teilen' ~ uig. soj. *adyr*, mtü. *adyr*, SW. NW *ajyr*, hak. *azyr*, jak. *atyr*.
- ezer* 'Sattel' ~ mtü. *ädär*, SW. NW *äjär*, *jär*, hak. *äzär*.
- ezer* 'folgen' ~ uig. *idär*, mtü. *ädär*, NW *ijär*, *jär* (> čuv. *jer*), šor. *ezärü*.
- yz* 'schicken' (Fakt. *yz-yt*, *ez-et*, *iz-it*) ~ atü. uig. *yd*, mtü. *ȳδ*, hak. *ys*, jak. *ȳt*, čuv. *jar*. Davon:
- uzuk*, *juzuk*, *jüzuk* 'dem Gott geweiht; Opfer' ~ atü. uig. *yd-uk* 'heilig', eig. 'vom Gott gesandt', mtü. *yδ-uk*, NW *yjyk*, kar. L *jix-kin* < **yduk-kün* 'Sonntag', kom. *jyχ-öv*, kar. T *jeg'-u' < *yduk-äb* 'Kirche' ~ ? čuv. *irâ* 'gut'.
- ise* 'Wirt' (3.P., *is-im*, *jis-im* 1.P. 'ein wichtiger Gast', eig. 'mein Wirt'. Vgl. sem. fr. *l'hôte* 'Wirt; Gast!') ~ atü. uig. *idi* 'Herr, Besitzer', mtü. *idi*. Anderswo **idä*: uig. KB *idä*, SW *ijä*, *jä*, 3.P. altosm. *ä-si*, kar. *jä-si*, kmk. *jes* 'Wirt', *je-le* 'herrschen', jak. *ičči* < **iti-si*. — In diesem einzigen Belege entspricht dem urtü, *δ* im *saryγ*-uig. ein *s*. Vielleicht dies von der 3.P. **i*.
- jaz* 'ausbreiten; auseinanderbringen' ~ uig. *jad* 'ausbreiten', mtü. *jad* id. — SW und NW *jaj* kann auch auf *jāj* zurückgehen'.
- jazay* 'Fussgänger, zu Fuss' ~ atü. *jadaγ*, mtü. *jadaγ*, SW. NW *jajay*, *jajyγ*, hak. *čazyγ*, soj. *jadaγ*, jak. *jatȳ*, čuv., *s'ura-n* < čag. *jaja* < **jāda* im Wasser gehen, indem man Grund unter sich hat'.
- kazyn* 'die Verwandten des Mannes (und der Frau)', *kazyn-a*, *kasta* ~ uig. *kadyn* 'Schwiegervater', mtü. *kadyn*, SW. NW *kajyn* (> čuv. *χοń-ə*), trkm. *kājn*, hak. *kazyn*, *zast-y*, soj. *kat-* 'Schwiegervater' ~ mong. *kadum*.
- kez* 'kleiden, anziehen' ~ uig. *käd*, mtü. *käd*, otü. *käj*, SW *gej*, NW *kē*, hak. *käs*, soj. *kät*.
- kyzyγ* 'Rand, Ufer' ~ uig. *kydyγ* 'Grenze', mtü. *kydyγ*, otü. SW. NW *kyjy*, čuv. *χərə* 'Rand, Ufer, Kante' (wenn dies letztere nicht zu kaz. *kyryj* 'Seite, Rand', šor. *kyryγ* 'Rand, Ufer' gehört).
- koz*, *kuz* 'legen' ~ uig. *ko-d*, mtü. *kod* 'lassen', SO. SW NW *koj*, čuv. *χor*, *χur*,

- kozy* 'nieder, Norden', *kuzu*, *kyzy* id. ~ uig. *kody* 'unten, abwärts',
mtü. *kody*, KB. čag. *kojy*, osm. *kujū*, jak. *χotu* 'Norden', (Tur-
ruchansk) 'Süden'.
- kuz*, *koz* 'giessen' ~ mtü. (<) SO. SW. NW *kuj*, kaz. *kəj* (> čuv.
χiv), hak. *kus*, soj. jak. *kut*.
- kuzruk* 'Schwanz' ~ uig. *kudruk*, mtü. *kudruk*, SO. SW. NW *kujruk*,
hak. *kuzruk*, soj. *kuduruk*, jak. *kuturuk*, čuv. *χəvre*, *χüre*.
- küzegü*, *küzige*, *küzegy* 'Schwiegersohn' ~ atü. uig. *küdägü*, mtü.
küdägü 'Bräutigam', čag. *küjägü*, osm. *güväj*, hak. *küzä*, soj.
küdä, jak. *kütüöt*, čuv. *kərü*.
- ozyan*, *uz(u)γan* 'erwachen' ~ uig. *od-un*, mtü. *od-uy* 'wach', SO
oγyak, NW *oγan*, šor. *us-ka-t*, čuv. *vər-an*.
- pezi* 'sich vergrössern' ~ uig. *bädü*, mtü. *bädü*, osm. *büjü*, *böjü*.
- Davon:
- pezi-k* 'gross' ~ uig. *bädük*, mtü. *bädük*, osm. *büjük*, blk. *mijik*, kzk.
bik, hak. *püzük*, *müzük*, soj. *pädik* usw.
- poz* 'Körper' ~ uig. *bod*, mtü. *bōδ*, SO. SW. NW *boj*, hak. *pos*, soj.
bot, *bod-* 'selbst', mong. *boda*.
- siz*, *sez*, *syz* 'harnen' ~ mtü. *siδ*, SO. SW. NW. *sij*, *si*, jak. *i-k* 'Harn'.
- toz*, *tuz* 'satt werden' ~ atü. *tod*, mtü. *toδ*, SO. SW. NW *toj*, hak.
tos, soj. *tot*, *toδ-*, jak. *tot*, čuv. *tār-an*.
- uzruk* 'Faust' ~ mtü. *judruk*, hak. *nuzruk*, jak. *suturuk*.
- uzu* 'schlafen' ~ uig. *udy*, mtü. *udy*, čag. usw. *uju*, soj. *udu*, jak.
utuj.
- už* (pro: *uz*) 'Ochs' ~ uig. *ud*, mtü. *uδ*, čag. usw. *uj*.